

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Firat University Journal of Social Science
Cilt: 12, Sayı: 1, Sayfa: 79-85., ELAZIĞ-2002

SARIKAMIŞ BAŞKÖY' DE KİŞİ ADLARI

Personal Names in Başköy/Sarıkamuş

Nesrin GÜLLÜDAĞ*

ÖZET

Kişi adları üzerine yapılacak çalışmalar kültür tarihi, dilbilim ve halkbilim çalışmaları açısından önem taşımaktadır. İsimlerin verilme sebepleri dinî, millî ve mahallî sebeplerle olmaktadır. Başköy'de, kız çocuklarına ad olarak meyve isimlerinin verilmesi dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: kişi adları, gelenek, Başköy, Sarıkamuş.

ABSTRACT

The researches done in the field of person names have an important place from the point of linguistics and folklore. Religion, nationality, and local factors are the important reasons for giving names. The interesting that, the people give daughters the names of vegetables as person names in Başköy.

Key Words: name persons, tradition, Başköy, Sarıkamuş

---

* Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Başköy, idarî yönden Sarıkamış' a bağlı, Sarıkamış' ın güney batısında olup karayolu ile 45 km. mesafededir.

Başköy' de yaptığımız araştırmalarda dört sülâlenin bulunduğunu tespit ettik. Bunlar: Motan, Cunka, Çegeme ve Şadilerdir.

Motan kelimesinin Çin kaynaklarında geçen ve Mete Han anlamına gelen Maotun (Ögel :1989) ile aynilik göstermesi, dikkat çekicidir. Köyde keçe yapımı ve kullanımı olması, **MOTAN** ve **CUNKA** aşiretlerinin doğrudan Orta Asya ile bağlantılı olma ihtimalini artırmaktadır. Çünkü, Orta Asya'da keçe yapımı oldukça yaygındır(Ögel:1985).

Ayrıca Iğdır, Doğubeyazıt ve Güneydoğunun muhtelif yerlerinde de Motan aşiretine mensup ailelerin yerleşmiş oldukları bilinmektedir.

Başköy' de bulunan aşiretlerden Çegemeler, antropolojik özellikler açısından Motan ve Cunkalardan farklılık gösterir. Çegemeler, daha uzun boylu, tenleri daha açık, mavi gözlü, geniş omuzlu, elmacık kemikleri çıkıktır. Bu görünüşleri ile Kafkas menşeli halklara ve daha çok Kıpçaklara yakındırlar. Dolayısıyla Kafkasya' da Çegem nehri ve Çegem boyunun bulunması, Başköy' de aynı adla anılan Çegemeler arasında bir bağlantı olabileceği kanaatindeyiz.

Köydeki diğer aile ise Şadilerdir. Köy içerisinde Şadilere, Dilbilmezler veya Arap uşağı adı da verilmektedir. Dört farklı aşiretin bu köyde konuştukları ortak dil ise, Kürmanç Türkçesidir.

Ermeniler, zulmünü Sarıkamış ve Kars çevresinde vahşetle devam ettirirken, Başköy de bu vahşetten payını almıştır. 1920 yılı Nisanından başlayarak Ermeniler Sarıkamış ve köyelerine saldırmaya başladılar. Bu 32 köy arasında Başköy'de (Kirzioğlu :1970) mevcuttur. Ermeniler üç yıl devamlı bu köye saldırmışlardır.(Solmaz :1995) Köylüler lüzumlu eşyalarını alıp köyü terk etmişlerdir.

Köyde kullanılan kültür eşyalarından, dibek, evin kapısına asılan at nalı(İnan: 1985), koç başı, üzerlik, duvarda *döşürme* adı verilen kilim bulunması, tüm Türk köylerinde rastladığımız türdendir.

Başköy, 1990 yılında yapılan nüfus sayımına göre 755 kadın, 659 erkek olmak üzere toplam 1414 nüfusa sahiptir. Geçmiş yıllardaki nüfus sayımlarını incelediğimizde oldukça fazla oranda göç veren bir köy olduğu ortaya çıkıyor. Bunun sebebi ise kış şartları ve işsizliktir.

Başköy'de Ad Verme Gelenekleri :

Kişi adları dilbilim, kültür tarihi ve halkbilim çalışmaları açısından önem taşımaktadır. Orhun yazıtlarında Çinli adını alarak milli benliğini kaybeden beylere

serzenişlerde bulunulur. Yabancı kültürlerin kendilerini ilk gösterdiği yer, adlardır. Kişi adlarının dilbilim açısından önemli bir yönü de, dildeki yabancılaşma veya öze dönmeyi yansıtmadır.

Türk kişi adlarının kaynakları; mezar taşları, nüfus kütükleri, kadı (şeriye) sicilleri, vakfiyeler, modern çağda telefon rehberleri, okul kayıt defterleri, evlilik kayıt defterleri, doğumevi kayıt defterleri, ölüm kayıt defterleri gibi yazılı belgelerdir (Gülensoy: 1999).

Türklerde ad verme geleneği, başlı başına bir kültür unsurudur. Bir insana ad verilmesi o ulusun kültürüyle ilişkilidir. Her ülkede bir takım ad verme gelenekleri vardır. İnsanoğlunun bu konuda ortak eğilimleri olduğu gibi, toplumdan topluma birbirinden farklı, kendine özgü geleneklerin de olduğu bilinmektedir. İsimlerin verilme sebepleri dinî, millî ve mahallî sebeplerle olmaktadır.

Türk kişi adları çok uzun bir tarih boyunca bulunduğu coğrafyaya ve yaşadığı töreye göre farklı şekiller gösterir.(Gülensoy:1999) Türklerde yeni doğan çocuğa ad verme geleneği çok eskiye dayanan bir töredir. Verilen her ad o çocuğun hayat bulmasında vesile olmuş ana-babanın da atalarından gördüğü geleneklere uygundur. Verilen her ad bir sebebe dayanır. Çocuk doğduğu zaman olan bir hâdise,eve ya da obaya gelen bir ziyaretçi, ilk görülen bir nesne, hayvan veya bitki adı, kız ya da erkek kişiye ad olabilir. (Gülensoy:1994) Anadolu'nun muhtelif yerlerinde verilen isimler pek fazla farklılık göstermez. Ancak Başköy'ün, dilbilimi çalışmalarında şimdiye kadar tespit edilen ad verme geleneklerinden farklılık gösteren bir özelliği vardır.

Portakal, mandalina, vişne, kiraz, üzüm, limon, kayısı, zeytin,sidirat (Arabistan kirazı) gibi meyve isimlerinin kız çocuklarına ad olarak verilmesi Başköy'de dikkat çekicidir.

Yapmış olduğumuz araştırmada, anne çocuğa hamileyken canının çekmiş olduğu, ancak genellikle yiyemediği meyvelerin isimlerini çocuklarına ad olarak vermiştir. Çünkü köydeki inanişaya göre, anne eğer bu adı vermezse bebeğinin sakat doğacağına inanırdı. Bu, ad verme geleneği açısından diğer yerlere göre en önemli farklılıktır.

Ayrıca, Kögercin, Köçer, Karabalıg, Yüregir gibi Eski Türkçe'de kullanılan arkaik şekillerinin bulunması köydeki Motan ve Cunka boylarının Orta Asya ile tarihi bağlantısını göstermesi açısından bir delil sayılabilir.

Başköy'ün nüfus kütüklerinde yaptığımız çalışmada, belirli bir zaman dilimini ölçü almadık. Tekrar edilen isimlerle birlikte toplam 7215 isim tespit ettik. Bunlardan en çok kullanılan adlar ve yüzdeleri şunlardır:

Erkek			Kadın		
Şahıs Adı	Toplam	Yüzde	Şahıs Adı	Toplam	Yüzde
Mehmet	136	1.88	Hazal	72	0.99
Ahmet	84	1.16	Hatice	66	0.91
Hasan	79	1.09	Zeynep	59	0.81
Hayrettin	65	0.90	Seyran	50	0.69
Ali	58	0.80	Barika	47	0.65
Yusuf	50	0.69	Sultan	44	0.60
Ömer	49	0.67	Güllizar	37	0.51
Nurettin	45	0.62	Güzel	31	0.42
İbrahim	40	0.55			
İsmail	37	0.51			

Abd. ön ekiyle başlayan 26 değişik isim kullanılmıştır. Bunların toplamı 222'dir. Bunun oranı ise % 3'tür.

Türk kültürünün etkisi altında kalmış ve aldıkları şahıs adları ile Türklüğü benimsemiş olan gayrimüslimlerin bir kısmının kendi isteği ile İslâmiyet'i kabul ettikleri bilinmektedir. Bunlara müslüman adları verilmiş ve baba adları, Allah'ın kulu anlamına gelen *Abdullah* olarak nüfus defterlerine kaydedilmiştir. Fakat bütün baba adları veya kendi isimleri *Abdullah* olanların dönme olduklarını düşünemeyiz.

Türkçe'de adların çeşitli etkenlerle değiştirilmiş biçimleri de vardır. Kimi zaman ünlü uyumu kurallarına aykırı düşen bu örnekler çoğu kez dilde en az çaba yasasına, dilde tasarrufa da örnek oluşturur (Aksan : 1995).

Dilbilimde semitative yani sevimlilik ifade eden ekler veya kısaltmalara örnek olarak şunları verebiliriz. Bekir - Beko, İbrahim - İbo, Perihan - Pero, Feride- Fero, Bedrettin- Bedo, Hamdullah- Hamo, Didare- Dido, Hıdır- Hado, Adem- Ado, Habip- Habo, Hasan-Hasi, Süleyman- Silo, Çiçek- Çiço, Seyit- Seydo gibi.

Bu şekilde kısaltmaya uğramış ve bu halleriyle nüfusa geçirilmiş 152 isim vardır. Bunun oranı ise, % 2' dir.

Başköy'de Kişi Adlarının Veriliş Çeşitliliklerini Şöyle Sıralayabiliriz:

- **Kuş İsimleri:** Türkler tabiata olan bağlılığını, kimi kuş yeteneklerine karşı duydukları sevgi, çocuklarında görmek istedikleri üstün özellikler gibi etkenlerle kuş adlarını şahıs adı (Akalin: 1993) olarak kullanmışlardır. Bu isimlerden Başköy'de rastladıklarımız şunlardır: (Tuncay:1981) Doğan, İshak, Ördek, Şahin, Suna, Tuti, Doğanca,

Kögercin gibi.

- **Bazı siyasî liderlerin adı veya soyadı:** Özal, Erbakan, Menderes, Mustafa Kemal, Türkeş, Tansu gibi.

- **Eşya isimleri:** Ayna, Fincan, Kıyafet, Şemsiye, Kit'an (yazma), Şari (siyah puşu) gibi toplam yirmi kişiye ad olmuş bu isimler doğumdan sonra ilk göze çarpan yahut işitilen nesnenin adı olabilir.

- **Kavim adları:** Acem, Lezgi, Çerkez, Arap.

- **Meslek adları:** Asker, Müdür, Savcı, Hakim.

- **Bitki adları:** Susam, Başak, Çiğdem, Çınar, Çimen, Gülistan, Yasemin, Nergis, Nilüfer.

- **Dini Adlar:** Dini yönden önem arz eden günlerde doğan çocuklara verilen adlardır. Berat, Bayram, Mevlit, Ramazan, Muharrem, Recep, Cuma, Kadir.

- **Hayvan isimleri:** Ceylan, Aslan, Ejder.

- **Batı dillerinden alınan isimler:** Betri, Bruno, Mariya, Denise, Tijen, Hameln, Keti gibi. Fakat bunlar yurt dışında ikamet etmektedirler.

- **Halk ozanlarının isimleri:** Köroğlu, Yunus Emre.

- **Mücevher isimleri:** Altın, Cevahir, İnci, Zümrüt, Mine.

- **Mekân ve yer isimleri:** Taksim, Osmaniye, Ümraniye, Şato, Saray, Banka, Hani: hane, ev (YZP) gibi isimler Başköy'de tespit edilmiştir.

- **Çocuğun sevilmediğini göstermek için kullanılan çirkin adlar:** Dünyanın pek çok ülkesinde çocuklara beğenilen, sevilen, saygı duyulan adlar verilirken, kimi ülkelerde ise güzel adların kötü ruhların ilgisini çektiğine inanılır. Altay Türklerinde önceki çocukları ölen ana-babanın yeni doğanlara kötü, çirkin adlar verdiğini biliyoruz. Siyam Tarking ve Silezya'da çocuk için güzel şirin sözlerin söylenmesinden kaçınılarak kaba ve çirkin sözcükler kullanılır. Bazı adlarda ise çocuk; değersiz, küçük bir varlık gibi gösterilerek kötü ruhlar yanıltılmaya çalışılmıştır.(Aksan: 1995)

Başköy'de bu maksatla konduğunu tahmin ettiğimiz adlar şunlardır:

Dadak: ham, olgunlaşmamış, kabak; Dino: deli; Cayle: okumamış, cahil; Havi: yarı deli (YZP); Rendi: hilekar(MK); Şeviş: karışık(YZP); Zebire: mihnet, sıkıntı (FD); Rehbet: korku(MK); Merdes: hizmetçi; Acizer, Adi, Günah, Zorba, Perişan.

-**Yeni doğan çocuğun vücut özellikleri, göze çarpan bir özelliği dikkate alınarak verilen adlar:** Hasne :< hasna, güzel (FD); Keleş :yakışıklı, güzel (YZP); Koro :<kor, kör (YZP); Zeri:< zer, altın, sarışın (KES); Berfi: < berf, kar(YZP); Kulu: <kuli, kar tanesi, pamuk yumağı (YZP); Sutto: gözleri mavi; Sütti:beyaz tenli, süt rengi; Fodul: kısa boylu, şişman; Totoş: sevimli; Zenure:nurlu; Kozi:güzel; Fisdos: güzel, şık; Gagi:

tatlı, şirin; Esmer, Karakaş, Güzel, Şirin gibi.

- **İyi karakter özelliklerini anlatan isimler:**Bunlar anne babanın çocuğunda görmek istediği özelliklerdir. Bino: < binani,binali, temelli, soylu (KES); Gevi: <kavi, sağlam, güçlü (YZP); Mihri: < mihr, dostluk, sevgi (MK); Maho: < mahir, becerikli; Esse: ciddiye, Efendi, Mert, Kahraman, Kibar, Zeka, gibi.

- **Doğan çocuğun son olmasını temenni eden isimler:** Bütün kavimlerde genellikle kız çocuğun doğumu şefkat duyguları uyandırmakla beraber, oğlan doğumundan daha az istenmektedir. Bu sebeple ailede çok kız doğmuşsa yeni doğan kızın adı çok defa Yeter olur.(Rasonyl:1963) Başköy'de bu maksatla verilmiş kız adları şunlardır: Bese:< bes, yeter, kafi (YZP); Soni: son bulmak.

- **Odaya giren ilk kişinin adının verilmesi:** Kize: kız; Güvi: güvey; Neno: nine; Ano: anne; Meto: hala (YZP).

- **Yer adının şahıs adı olarak kullanılması:** Yer adları içerisinde şehir, köy ve ırmak adları kişi adı olarak kullanılmıştır.(Sakaoğlu:1984) Albeza: Horasan'da bir köy (YZP); Sano: Siirt ilinde bir köy(YZP); Zogi: Garzanda bir köy, Bugünkü Yanarsu(YZP)

- **Ana babanın ilk duyduğu ya da söylediği söz:** Çocuğun doğumuyla söylenen ilk söz, duyulan büyük sevinç ve heyecanla verilen ilk tepkidir. Başköy'de rastladıklarımız şunlardır: Hato: geldi; Hutte: kendi geldi. Bu tür isim verme adetine Tatar Türklerinde de geldi fiiline çeşitli sözlerin eklenmesiyle oluşturulmuş birleşik yapıdaki adlar şeklinde rastlıyoruz. İşkildi (eş, arkadaş geldi); Kotlıkildi (kutlu geldi); Savgildi (sağ salim doğdu) (Alkaya:2001)

Başköy'de toplam 7215 addan, 1526'sı değişiktir.Adlardaki değişiklik oranı %21'dir. İsimlerdeki Türkçelik oranı ise şöyledir; 594 adın menşei Türkçe'dir. Oran olarak % 8.2'dir. Birleşik adlarda; Arapça - Farsça - Türkçe karışık adların sayısı ise 203'tür. Yüzde oranı ise % 2.8'dir. Eğer bu adları da Türkçeleşmiş adlar olarak kabul edersek Türkçe adların sayısı toplam 792 olup, % 11'dir.

İslâmiyeti kabul eden Türklerde İslâm dininin tesiri altında, birinci derecede Arap, ikinci derece ise Acem adları yerleşmiştir.(Rasonyl:1996) Başköy'de de Arapça-Farsça adların oranı oldukça fazladır.

Sonuç olarak, Türk ad verme geleneğinde etkili olan faktörler Başköy'de de hemen hemen aynıdır.

KAYNAKLAR

- Akalın, Lütfullah Sami, **Türk Folklorunda Kuşlar**, *Kültür Bak. Yay Ankara 1993, s.27*
- Aksan, Doğan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, *TDK Yay Ankara 1995, s.125*
- Alkaya, Ercan, **Tatar Türklerinin Kullandığı Türkçe Kişi Adları Üzerine Bir Değerlendirme**, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 11, Sayı 1, s.129**
- Gülensoy Tuncer, **Türk Kişi Adlarının Dil ve Tarih Açısından Önemi**, **Türk Dili**, Ocak 1999, sayı 565, s.3
- Gülensoy Tuncer, **Türklerde Ad Verme Geleneği ve Hektor**, **Millî Folklor**, Kış 1994, Cilt 3, sayı 22, s.5
- İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm** *Ankara 1985, s.173*
- Kirzioğlu, Fahrettin, **Kars İli ve Çevresinde Ermeni Mezalimi** *Ankara 1970, s.101*
- Ögel, Bahaddin, **Türk Mitolojisi**, II. cilt, *TTK Yay. Ankara 1995, s.5*
- Ögel, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, 3. Cilt, *Ankara 1985, s.177*
- Rasonyl Laszlo, **Türklükte Kadın Adları**, **TDAY Belleten 1963, s.63**
- Rasonyl, Laszlo, **Tarihte Türklük**, *Ankara 1996, s.26*
- Sakaoğlu, Saim, **İnsan Adlarından Kaynaklanan Yer Adlarımız**, **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri** *Ankara 1984 s.259-260*
- Solmaz, Gürsoy, **Yaşayanların Dilinden Erzurum, Sarıkamış ve Kars'ta Ermeni Zulmü** *Van 1995, s.66*
- Tuncay, Selma - Aysan, Adviye, **Türk Adları Kılavuzu** *Ankara 1981, s.81*

KISALTMALAR

- FD : Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat**, *Ankara 1970*
- KES : Tuncer Gülensoy **Kürtçe'nin Etimolojik Sözlüğü** *Ankara 1994*
- YZP : Saime İnal Savi, **Yusuf Ziyaettin Paşa'nın El-Hediyetü'l Hamîdiyyesinde Osmanlıca - Türkçe Taraması** *Ankara 1993*
- OTD : Saime İnal Savi **Bir Kürt Ağzı üzerinde Osmanlıca - Türkçe Denemesi** *İstanbul 1992*
- MK : Mehmet Kanar, **Büyük Türkçe - Farsça Sözlük** *İstanbul 1993*

